

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Статтю присвячено теоретико-прикладним питанням формування організаційно-економічного механізму щодо забезпечення продовольчої безпеки регіону. Запропоновано методичний підхід до створення механізму забезпечення продовольчої безпеки аграрних і аграрно-промислових регіонів.

In the article the theoretical and applied questions of forming the organizationally-economic mechanism of region food security providing are analyzed. The methodical going is offered near creation of mechanism of food security providing of the agrarian and agroindustrial regions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному світі «високих технологій» загострюється проблема продовольчої безпеки, а питання продовольчого забезпечення є пріоритетами для міжнародної спільноти і посідають центральне місце в політиці всіх країн світу. Продовольча безпека нації виступає як найважливіша умова суверенітету держави, його внутрішньої політики, суттєвий захід його незалежності в міжнародних відносинах, геополітичної стратегії, а проблеми стабільного продовольчого забезпечення населення є предметом пильної уваги урядів протягом двадцяти останніх років.

Принципи державного устрою України припускають розмежування повноважень між центром і регіонами та підвищують відповідальність і роль останніх в рішенні багатьох державних проблем, в тому числі продовольчої безпеки. Регіональний рівень керівництва сьогодні є відповідальним за стабільне продовольче забезпечення населення регіону і країни в цілому.

У сучасних умовах мінливості економічних процесів, трансформації суспільно-політичного і економічного простору повноцінна реалізація соціально-економічних інтересів регіону знаходиться у площині провадження процесу керівництва регіоном і безпосередньо конкретизується у виборі організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону. Тому для регіональних органів влади набуває актуальності завдання розробки організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У результаті дослідження інформаційних джерел останніх років можна впевнено стверджувати, що ця проблема в тому вигляді, як вона представлена до розгляду, раніше не була комплексно проаналізована. У чисельних працях вітчизняних і зарубіжних учених було вивчено лише окремі аспекти проблеми. Велику кількість досліджень було присвячено питанням, пов'язаним із світовим продовольчим і сільськогосподарським станом, забезпеченням населення продуктами харчування, державному регулюванню сільського господарства, проведенням реформ у сфері аграрної політики в Україні та інших країнах, екологізацією виробництва продовольства.

Суттєвий вклад до аналізу загальних проблем продовольчої безпеки і стабілізації агропродовольчого сектора внесли дослідження таких вчених, як І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, М.А. Хвесик, А.С. Лисецький, П.П. Борщевский, Л.В. Дейнеко, О.М. Царенко, В.А. Іл'яшенко, М.Й. Хорунжий, В.М. Геєць, М.В. Калинчик та інші. Останні роки особливе непокоєння викликають питання продовольчо-екологічної безпеки, що знайшло відображення у працях О.М. Алімова, А.І. Даніленко, Б.В. Буркинського, Н.Г. Ковальнової,

Л.Є. Купинець. За останні роки з проблеми продовольчої безпеки опубліковано праці відомих російських і білоруських учених, у тому числі: І. Ушачьова, А. Алтухова, В. Маслакова, О. Борисенко, А. Гордєєва, О. Жоголевої, В. Коровкіна, В. Милосердова, В. Назаренко, О. Серової, Ю. Хромова, В. Гусакова, З. Іл'їної та багатьох інших. Серед зарубіжних дослідників, в роботах яких розкрито проблеми продовольчої безпеки можна виділити Д. Антле, А. Сіна, М. Трейсі, П. Самуельсона, Ф. Хайєка, Е. Енгеля та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність концептуально обґрунтованої державної політики в галузі продовольчої безпеки є наслідком недостатності її наукового дослідження. Зокрема, явно не вистачає праць, де проблема продовольчої безпеки аналізується в контексті її генезису, структурної динаміки, особливостей прояву, взаємозв'язків з іншими видами безпеки. У більшості праць продовольча безпека розглядається як наслідок регресивного розвитку АПК, а не як макроекономічна проблема, пов'язана із станом економіки країни, ефективністю громадського виробництва, рівнем і диференціацією доходів населення, безробіттям. У дослідженнях цієї проблеми немає однозначної думки про критерії оцінки, методи розрахунку порогових значень безпеки, особливо на регіональному рівні. Питання формування концепції продовольчої безпеки регіону і розробки механізмів її забезпечення залишаються в цілому недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою даної статті є розробка теоретичних підходів формування організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки регіонів України на підставі узагальнення теоретичного і практичного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки регіону необхідно почати з формування на регіональному рівні системи продовольчої безпеки. На нашу думку, головною метою системи продовольчої безпеки регіону повинні стати стабільне або безперебійне, достатнє за медичними нормами і доступне у фінансовому розумінні забезпечення населення основними продуктами харчування, гарантування відсутності небезпеки голоду або недоїдання.

Досягнення цієї мети припускає наявність ряду підсистем, які будуть дещо відмінними залежно від того, для якого типу регіонів будується система продовольчої безпеки. Можна погодитися з підходом, згідно з яким всі регіони України можна розділити на три групи залежно від складу їх функціональних підсистем.

Функціональна підсистема є сукупністю галузей ринкового господарства, розташованих на території регіону (промисловість, агропромисловий комплекс, транспорт, торгівля, комунальне господарство), життєдіяльність яких спрямована на досягнення поставлених цілей [1, с.33; 2, с.54-61].

Вважаємо, що основне значення для формування функціональної підсистеми регіону мають регіональні чинники, які тісно переплітаються з макро- і мікроекономічними чинниками. Чинниками макроекономічного характеру виступають: ціноутворення в базових галузях; податкова політика; соціальна політика; кредитна політика.

Мікроекономічні чинники представлені рівнем професійної підготовки кадрів; рівнем адаптивності до ринкового середовища; соціальними умовами; рівнем концентрації і спеціалізації виробництва; формами організації виробництва; рівнем забезпечення ресурсами.

Сукупність регіональних чинників запропоновано розподілити так:

1. Природно-кліматичні: ґрунти, рельєф місцевості, клімат і т. д.
2. Економічні: стан споживчого ринку і ринкових структур; система ціноутворення; державне регулювання; конкурентоспроможність продукції.
3. Соціальні: населення, рівень кваліфікації кадрів, традиції; соціально-побутові умови; рівень потреб і споживання.
4. Техніко-технологічні: розвиток НТП, ресурсозберігаючих технологій; технологія виробництва, переробки, транспортування, зберігання.
5. Науково-інформаційні і впровадження: розвиток науки; інформаційні ресурси,

підключення до інформаційних мереж; розвиток структур і центрів з інформації.

6. Екологічні: екологічна ситуація, ринок екологічних послуг; ресурс екологічних технологій, механізм природокористування.

Неоднорідність цих чинників викликана географічними особливостями України. Звідси різні за своїм складом функціональні підсистеми українських регіонів: з вираженою сільськогосподарською структурою виробництва, кращими умовами ведення сільського господарства – аграрні регіони; з рівними можливостями промислового і сільськогосподарського виробництва, з середніми умовами ведення сільського господарства – промислово-аграрні регіони; з вираженою промисловою структурою виробництва, в яких сільськогосподарське виробництво або відсутнє взагалі, або слабо розвинене, – промислові регіони. Вважаємо, що розподіл українських регіонів на такі групи служить для правильного визначення завдань кожного регіону в міжрегіональному розподілі праці і є обґрунтуванням для диференційованого підходу до визначення і оцінки рівня їх продовольчої безпеки. Не можна використовувати по відношенню до всіх регіонів однакові критерії продовольчої безпеки, наприклад, самозабезпечення харчовими продуктами.

Виходячи з того запропоновано для аграрних і промислово-аграрних регіонів продовольчу безпеку визначати як стан економіки цього суб'єкта країни, при якому досягається стабільне і достатнє забезпечення продуктами харчування за рахунок власного виробництва при невеликому ступені потенційної вразливості продовольчого постачання в разі ускладнення положення в Україні і відповідному рівні доступності продовольства [3, с.19; 4, с.4]. Безпосередньо рівень продовольчої безпеки таких регіонів складається з сукупності таких чинників: обсягу власного виробництва продовольства і його окремих видів; його стійкості; надійності збереження продуктів харчування; купівельній спроможності населення і різних соціальних груп; абсолютного і відносного обсягу продовольства (з інших країн і з інших регіонів своєї країни), яке ввозиться; надійності імпортих продовольчих постачань щодо їх кількості, асортименту, цінам, наявності валютних ресурсів.

Для промислових регіонів самозабезпечення за рахунок власного виробництва сільськогосподарської сировини і продукції його переробки нереально, тому їх продовольча безпека, на нашу думку, має бути визначена як стан економіки, при якому досягається стабільне і достатнє забезпечення продуктами харчування за рахунок власних коштів (купівля, обмін своєї продукції і послуг на сільськогосподарську продукцію) при відповідному рівні доступності продовольства і при невеликому ступені вразливості продовольчого постачання в разі ускладнення продовольчого положення в Україні, а також порушень і ускладнень в світовій торгівлі продовольством. Рівень продовольчої безпеки таких регіонів складається з сукупності таких чинників: абсолютного і відносного обсягу продовольства (з інших країн і з інших регіонів своєї країни), яке ввозиться; надійності імпортих продовольчих постачань щодо їх кількості, асортименту, цінам, наявності валютних ресурсів; надійності збереження продуктів харчування; купівельній спроможності населення і соціальних груп.

Основна відмінність систем продовольчої безпеки регіонів України полягає у відмінності системоутворювальних чинників. Для аграрних і промислово-аграрних регіонів як системоутворювальний чинник пропонується приймати аграрно-продовольчий комплекс регіону.

Аграрно-продовольчий комплекс – це економічно відособлений територіально-виробничий комплекс з виготовлення і переробці сільськогосподарської продукції, її зберігання, розфасовці, упаковці, приготуванню, вживанню і доведенню до споживача із стійкими внутрішньорегіональними, міжрегіональними і зовнішніми економічними зв'язками, які забезпечують збалансованість і стабільність функціонування виробничих, соціальних і ринкових структур.

Серед основних характерних ознак регіонального аграрно-продовольчого комплексу виділяють, по-перше, об'єднання всіх територіально-виробничих одиниць в інтегровану

систему для виконання певної функції в ринковому господарстві; по-друге, наявність між всіма територіально-виробничими одиницями в регіональному аграрно-продовольчому комплексі функціональних, виробничих, економічних, організаційних, технологічних зв'язків, які створюють умови для його пропорційного і комплексного розвитку; спрямованість всіх структурних одиниць регіонального аграрно-продовольчого комплексу на збільшення кінцевого продукту при раціональному використанні ресурсного потенціалу і забезпечення продовольчої безпеки та екологічної безпеки регіону [5, с.18-19]. Погоджуємося з затвердженням, що стабільне функціонування і розвиток системи регіонального аграрно-продовольчого комплексу припускає: по-перше, забезпечення пропорційності, вирівнювання і узгодженості в господарській діяльності розрізнених галузей і підприємств регіону; по-друге, розробку раціональнішої структури АПК націленої на отримання максимального кінцевого продукту на основі найбільш ефективного використання ресурсного потенціалу і значного скорочення втрат; по-третє, створення умов для вдосконалення господарського механізму, орієнтованого на розвиток всередині міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язків, і який базується на принципах маркетингу.

Регіональний аграрно-продовольчий комплекс є частиною АПК і повинен включати галузі і сфери останнього. Ряд вчених-економістів у складі АПК виділяють три сфери [6, с.68-72; 7, с.29-36; 8, с.125-142; 9, с.99-105]: галузі, які виробляють і поставляють сільському господарству засоби виробництва і підприємства агросервісу; власне сільське господарство; галузі і підприємства з заготівлі, зберігання, переробці і доведенню продукції до споживача.

А.С. Негру-Воде, А.А. Ніконов та ін. запропонували більш деталізоване угруповання галузей АПК – від чотирьох до шести блоків, де окремо виділяються підприємства з промислової переробки, з функцією заготівель, сфери торгівлі і громадського харчування.

Дотримуємося точки зору тих учених, які вважають, що структура регіонального аграрно-продовольчого комплексу повинна складатися з таких секторів:

1. Сільське господарство: сільськогосподарські підприємства всіх організаційно-правових форм, в т. ч. великі спеціалізовані господарства, плеєнні заводи, дослідно-виробничі господарства, господарства з насінництва, фермерські господарства, агропромислові підприємства з цехами з переробки сільськогосподарської продукції, фірми, об'єднання, особисті господарства населення.
2. Забезпечення комплексу засобами виробництва, у т.ч. підприємства агросервісу.
3. Зберігання, переробка і реалізація продукції : оптові продовольчі ринки, торговельні фірми, які займаються закупівлями продукції у сільськогосподарських підприємств, підприємства з первинної переробки сільськогосподарської сировини, харчові підприємства, дрібнооптові торговельні фірми, підприємства роздрібної торгівлі і громадського харчування.
4. Мережа науково-освітніх комплексів, аграрних коледжів і університетів, спеціалізованих консультаційних, науково-дослідних і навчально-інформаційних центрів, інформаційних і моніторингових служб, закладів культури.

Саме така структура комплексу віддзеркалює відтворювальний підхід і ґрунтується на принципах системності. У кожному блоці створюються продукти або виявляються послуги, призначені для наступної стадії відтворення. Необхідно відмітити, що на регіональному рівні аграрно-продовольчий комплекс може бути представлений тільки трьома блоками, без другого. Це пояснюється тим, що матеріально-технічні засоби для аграрно-продовольчого комплексу випускаються в конкретному регіоні лише частково, в цілому їх виробництво виходить далеко за рамки території.

Обґрунтування раціональної структури регіонального аграрно-продовольчого комплексу припускає комплексний і системний облік чинників, які визначають його формування і розвиток. Різноманіття цих чинників вимагає їх певної класифікації і

систематизації. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку вони припускають три рівні дії: макроекономічний, регіональний і мікроекономічний. Основне значення для формування регіонального аграрно-продовольчого комплексу мають регіональні чинники, які формують функціональну підсистему регіону. Обсяг і перелік виробленого в регіональному комплексі продовольства напряму залежить від перерахованих чинників.

Для промислових регіонів припускаємо в якості системоутворювального чинника вибрати і досліджувати міжрегіональні продовольчі зв'язки як процес руху продуктів аграрно-продовольчого комплексу, стійкий в певний проміжок часу, здійснюваний між декількома регіонами з метою найбільш ефективного використання потенціалу регіонів і що є результатом взаємодії попиту і пропозиції на продовольчих ринках регіонів.

Важливою передумовою виникнення міжрегіональних продовольчих зв'язків є проблема забезпечення продовольчої безпеки регіонів, які не виробляють продовольства взагалі, або тільки в обмеженій кількості. Визначення міжрегіональних продовольчих зв'язків, яке пропонується, виведено з поняття обміну, який є процесом руху продуктів або формою розподілу вироблюваних суспільством цінностей [10, с.88-102].

Міжрегіональні продовольчі зв'язки близькі до поняття обміну, а не стосунків між регіонами, у зв'язку з тим, що останнє поняття має ширше значення, і охоплює будь-які взаємодії між суб'єктами і по відношенню до першого є первинним. Продовольчі зв'язки регіону не можна розглядати як незмінні. Вони змінюються залежно від досягнутих і передбачуваних зрушень в розміщенні продуктивних сил, від співвідношення в розвитку груп виробництва і, нарешті, переоцінки виробничо-економічних можливостей різних регіонів країни.

Аналіз міжрегіональних продовольчих зв'язків, які склалися, необхідно розглядати в системі міжрегіональних продовольчих ринків. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі можна зустріти велику кількість понять ринку. У нашому випадку ринок необхідно розглядати саме з позицій відтворювального процесу, тобто як територіальну організацію сфери обігу, виробництва і споживання.

Міжрегіональний продовольчий ринок – ринок, географічні межі якого охоплюють території декількох суб'єктів. Учасниками міжрегіонального продовольчого ринку є сільськогосподарські товаровиробники, як постачальники продукції, і споживачі, населення, заготівельні організації, підприємства переробної промисловості, підприємства харчової промисловості, розташовані в різних регіонах. Згодні з думкою багатьох вчених, що важливим учасником міжрегіонального продовольчого ринку є держава, яка здійснює свою діяльність через державного замовника з закупівлі продовольства і через агентів. Відомо, що споживчий ринок – найбільш складний порівняно з усіма іншими. Його надійність залежить від прямої взаємодії з ринком праці, оскільки співвідношення попиту і пропозиції робочої сили впливають на грошові прибутки. При високому рівні працевлаштування підвищуються вимоги до споживчого ринку і навпаки, при виникненні значного контингенту незайнятих відбувається зворотний процес – знижується купівельна спроможність населення [11, с.242-305].

Отже, продовольчий ринок, як одна з форм споживчого ринку, пов'язаний з ринком інформації, який характеризує тенденції зростання грошових прибутків, їх диференціацію за групами населення, можливості збільшення продовольчих ресурсів. Для продовольчого ринку важливі дані про географію виробництва продовольства і споживчих товарів: відповідно до цього суб'єкти продовольчого ринку вибирають оптимальні партнерські стосунки і раціональні схеми руху товару. Через взаємодію продовольчого ринку з ринком фінансово-кредитних ресурсів (в т.ч. валютні ресурси) забезпечується фінансування нормального виробництва і товарообігу всередині регіону, що є важливим при створенні стійких міжрегіональних і міжнародних зв'язків з формування обсяг і структури продовольчих товарів. Для характеристики міжрегіональних продовольчих ринків потрібний аналіз споживання харчових продуктів населення різних регіонів, який припускає використання інтегральних показників середньодушових потреб в калоріях і харчових речовинах, в яких відображено фізіологічні потреби окремих груп населення. Необхідною умовою розвитку

міжрегіональних продовольчих зв'язків є забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції по відношенню до аналогічних її видів, які імпортуються. Продовольча продукція повинна відповідати світовим стандартам за цінами і якістю.

Отже, в рамках пропонованої системи продовольчої безпеки регіону, міжрегіональні продовольчі зв'язки визначаються як процес руху продуктів аграрно-продовольчого комплексу аграрних і аграрно-промислових регіонів, стійкий в певний проміжок часу за каналами розподілу і напрямками, здійснюваний між декількома регіонами і є результатом взаємодії попиту і пропозиції на продовольчих ринках регіонів.

Із системоутворювальним чинником пов'язуємо інші підсистеми, які також носять функціонально-цільовий характер, – підсистеми споживання і продовольчого резерву. У якості підсистеми споживання виступає сукупність різних соціально-демографічних груп населення регіону, з властивими їм індивідуальними потребами в продовольстві і певним рівнем платоспроможності. Для того, щоб потреба в продовольстві всіх груп населення регіону була задоволена, потрібна реалізація концепції маркетингу, яка передбачає орієнтацію всієї системи продовольчої безпеки регіону на споживача. На споживчі потреби впливають чинники культурного (культура, субкультура, соціальне положення), соціального (референтні групи, сім'я, ролі і статуси), особового (вік і етап життєвого циклу сім'ї, рід занять, економічний стан, спосіб життя, тип особи і уявлення про себе) і психологічного (мотивація, сприйняття, засвоєння, переконання і стосунки) характеру. Переважно це чинники, які не піддаються контролю з боку діячів ринку, тобто тих, виробників і реалізаторів продуктів харчування, але їх обов'язково слід враховувати.

Досягти цього можна застосуванням методів цільового маркетингу. Останній припускає рішення про розмежування всього населення регіону на різні групи – цільові ринки, для кожної з яких потрібні окремі види продовольства і комплекси маркетингу. Таким чином, визначення нестатків і потреб цільових ринків, забезпечення бажаної задоволеності ефективними способами є запорукою досягнення головної мети системи продовольчої безпеки регіону.

Головною метою підсистеми продовольчого резерву, як елемента системи продовольчої безпеки регіону є страхування громадських фондів продовольства на надзвичайний випадок (неврожайний рік, війна, природна стихія і ін.). Продовольчий резерв необхідно формувати з двох фондів: стратегічного і оперативного.

Оперативний фонд продовольчого резерву створено для використання в торгівлі, громадському харчуванні, спеціальних громадських фондах продовольства з метою вирішення завдань, пов'язаних з сезонністю виробництва сільськогосподарської продукції, безперебійною роботою підприємств торгівлі і громадського харчування. Цей резерв повинні формувати адміністрації міст і районів регіону. Для цього слід розрахувати річну потребу кожного міста і району за основними видами продовольства, укласти угоди на постачання продукції з конкретними підприємствами, де необхідно визначити мінімальний обсяг постачань і межі цін по місяцях.

Для підприємств і організацій в межах співробітництва з адміністрацією міст і районів щодо формування оперативного резерву є доцільним надання різних пільг, тобто їх необхідно зацікавити економічно.

Стратегічний фонд формується на довгостроковій основі, його використання є прерогативою державного рівня. Форма участі регіонів у формуванні стратегічного фонду, на нашу думку, має бути різною. Так, аграрні і аграрно-промислові регіони у формуванні цього фонду беруть участь за допомогою постачання сільськогосподарської сировини і продукції його переробки, промислові регіони – наданням грошових коштів. Підсистеми споживання, регіональний аграрно-продовольчий комплекс, міжрегіональні продовольчі зв'язки і продовольчий резерв у взаємодії повинні привести до досягнення головної мети системи продовольчої безпеки регіону. Інші підсистеми – фінансового, інформаційного, технологічного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення; управління; досліджень і розробок; – забезпечують реалізацію цієї мети.

Кожна пропонована підсистема складається з певних елементів, об'єднаних між собою різноманітними зв'язками. Типи зв'язків визначені принципами, на підставі яких відбувається об'єднання підсистем в єдину систему.

Ми виділяємо такі принципи:

- функціональний принцип, який полягає в тому, що підсистеми забезпечують виконання головної мети системи (продовольчої безпеки регіону);
- організаційний принцип полягає у поєднанні підсистем між собою певною підпорядкованістю для виконання головної мети системи;
- ресурсний принцип відповідає тому, що підсистеми забезпечують кількісні і якісні характеристики усієї системи;
- технологічний принцип: для підсистем формується спосіб зв'язку, необхідний для реалізації цілей.

Таким чином, система продовольчої безпеки регіону – це система взаємозв'язаних підсистем, головна мета якої є забезпечення і структурована за функціональним, організаційним, ресурсним і технологічним принципом. Стабільне функціонування системи продовольчої безпеки регіону припускає наявність підпорядкованих зв'язків між її елементами і адекватного організаційно-економічного механізму системи.

У вітчизняній літературі приділяється багато уваги теорії механізмів та їх конкретній побудові. Переважно випадків в цих розробках більш уваги було приділено господарському механізму на державному рівні і рівні регіону, а також торкалися проблем господарського механізму підприємства. Автори погоджувалися з думкою розгляду механізму розвитку складних соціально-економічних систем як «набору правил, цілей, критеріїв, функцій, положень, які регламентують функціонування системи та її окремих елементів» [12, с.125-128]. В економічному словнику господарський механізм визначений як сукупність інструментів, форм, методів управління, використовуваних для досягнення поставленої мети системи [13, с.77-98]. Були такі точки зору, як, наприклад: «Система економічних законів, механізм їх дії відображаються в господарському механізмі, але не входять до його складу» [14, с.464-465]. Проте механізм дії економічних законів, як представляється, зумовлює механізм їх використання. У ряді праць зустрічається поняття «економічний механізм» складних систем. Поняття «господарський» і «економічний» практично ідентичні. У економічному словнику, у сучасному словнику іноземних слів, в економічній енциклопедії «економіка» ідентифікується з поняттям «господарство» району, країни, групи країн або всього світу. Сучасніше використання терміна «економічний механізм» складних соціально-економічних систем. У зв'язку з відродженням проблеми забезпечення продовольчої безпеки з'являються праці сучасних авторів, у яких важливе місце відводиться організаційно-економічному механізму забезпечення продовольчої безпеки, зокрема це праці І.І. Лукінова, П.Т. Саблука, І.Г. Ушачьова, А.І. Алтухова та інших. Організаційно-економічний механізм системи продовольчої безпеки регіону, на нашу думку, слід розглядати як спосіб взаємодії всіх елементів цієї системи з властивими йому специфічними формами і методами дії, який дозволяє досягти головної мети системи. Основні завдання, які мають бути вирішені в процесі формування організаційно-економічного механізму системи продовольчої безпеки регіону, – подолання диспаритету цін і створення умов адекватних стійкому і ефективному веденню сільського господарства як основи розвитку аграрно-продовольчого комплексу аграрних і промислово-аграрних регіонів; усунення диспропорцій і створення раціональної структури аграрно-продовольчого комплексу аграрних і промислово-аграрних регіонів; забезпечення безумовного пріоритету споживача; забезпечення соціального захисту споживача; чітке і стабільне функціонування продовольчого ланцюга регіону; розвиток міжрегіональних продовольчих зв'язків; забезпечення політики протекціонізму відносно вітчизняних товаровиробників продовольства. Застосування методології системного підходу до побудови організаційно-економічного механізму системи продовольчої безпеки регіону дозволяє створити його у вигляді цілісної системи, яка складається із взаємозв'язаних і взаємообумовлених підсистем. Кожна з цих підсистем виконує свої певні функції за

допомогою конкретних методів через економічні і адміністративні інструменти [15, с.63-69]. Ефективність і узгодженість функціонування кожної з підсистем наприкінці визначатиме ефективність і дієвість організаційно-економічного механізму в цілому. Регіон, як соціально-економічна система, є підсистемою більшої системи – України в цілому. Тому в кожній підсистемі економічного механізму розвитку системи продовольчої безпеки регіону повинні мати місце державні, міжрегіональні і регіональні механізми розвитку. Вони мають бути взаємозв'язані і взаємообумовлені. Організаційно-економічний механізм представлено як механізм стабілізації і розвитку аграрно-продовольчого комплексу і міжрегіональних продовольчих зв'язків і включає організаційні, економічні, технологічні, екологічні і соціальні чинники-підсистеми (рис. 1). Мета розробки організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки регіону полягає в стабілізації і розвитку аграрно-продовольчого комплексу і міжрегіональних продовольчих зв'язків.

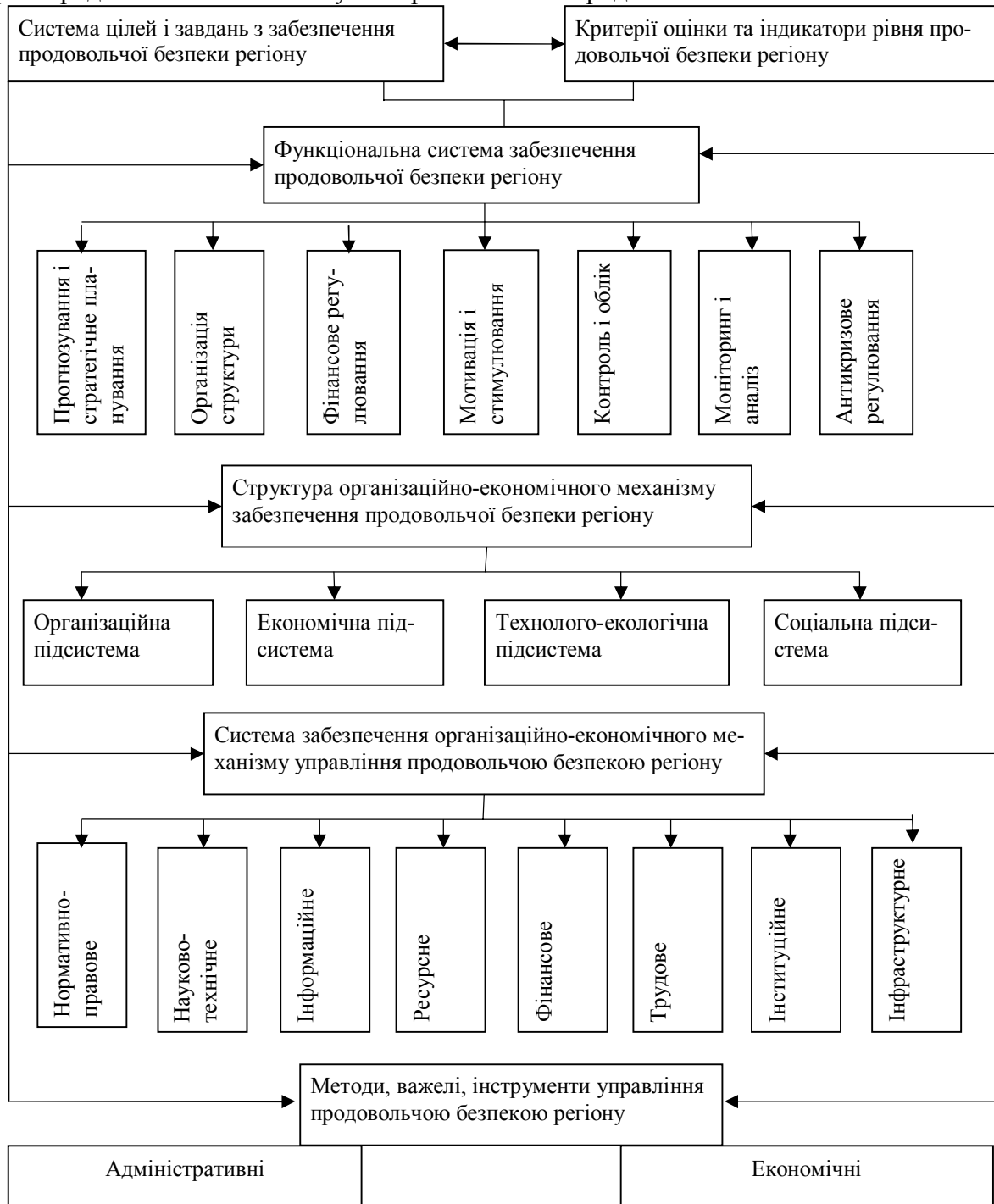

Рис.1. Структурна схема організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки регіону

1. Організаційна підсистема охоплює управління і державне регулювання розвитку аграрно-продовольчого комплексу і міжрегіональних продовольчих зв'язків; індикативне планування і прогнозування; технологію і організацію виробництва і реалізації сільськогосподарської сировини і продовольства; матеріально-технічне забезпечення виробництва і реалізації сільськогосподарської сировини і продовольства; кількісний і якісний склад кадрів керівників і організаторів виробництва.
2. Економічна підсистема охоплює ціни і тарифи; норми і нормативи; асигнування з бюджету, дотації; кредитну політику; податкову політику; стимулювання, компенсації; страхування.
3. Технолого-екологічна підсистема охоплює програми і ступінь раціонального використання земель і добрив, засобів захисту рослин; впровадження енерго-, ресурсозберігаючих технологій; стимулювання виробництва екологічно чистої продукції.
4. Соціальна підсистема охоплює організацію і охорону праці; рівень оплати праці; підтримку окремих верств населення; рівень розвитку соціально-побутової сфери і культури; відтворення і міграцію населення.

Вплив кожного конкретного чинника на стабілізацію і розвиток аграрно-продовольчого комплексу і міжрегіональних продовольчих зв'язків визначається його наявністю і величиною порівняно з нормативним рівнем, співвідношенням з іншими чинниками, інтенсивністю використання. Спільна дія груп чинників визначає рівень соціально-економічної ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської сировини і продовольства і можливість розвитку на основі розширеного відтворення.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті проведених досліджень обґрунтовано точку зору на те, що вирішення проблеми продовольчої безпеки України можливо лише при створенні системи продовольчої безпеки кожного регіону з відсадженим організаційно-економічним механізмом. Методологічною базою побудови системи продовольчої безпеки регіону обрано системний підхід, загальну теорію систем і системний аналіз, які в сукупності створюють сучасну сферу системних досліджень.

Використання методології системних досліджень дозволило визначити продовольчу безпеку як цілісну сукупність різних видів організаційно-економічних відносин з виробництва, реалізації і споживання продовольства, які розвиваються у певних пропорціях і взаємозалежності, мають певні якості і призначені для задоволення потреб населення у продуктах харчування. Основну мету системи продовольчої безпеки регіону було визначено як забезпечення стабільного або безперебійного, достатнього за медичними нормами і доступного у фінансовому розумінні забезпечення населення основними продуктами харчування, при гарантії відсутності голоду або недоїдання. Досягнення цієї мети можливо при наявності підсистем в системі продовольчої безпеки регіону, які відрізняються в залежності від того, для якого виду регіонів побудовано систему продовольчої безпеки. Різниця систем продовольчої безпеки регіонів полягає у відмінності системоутворювальних чинників, з ними пов'язано інші підсистеми, які відрізняються за функціонально-цільовою і забезпечуючою ознакою. Для аграрних і аграрно-промислових регіонів системоутворювальним чинником є аграрно-продовольчий комплекс регіону, а для промислових регіонів – міжрегіональні продовольчі зв'язки. Аналіз теоретичних засад становлення регіональних економічних систем довів, що кожна регіональна економічна система розвивається і функціонує на основі певної сукупності елементів, які її складають і утворюють єдине ціле. Сучасні тенденції розвитку регіональних економічних систем обумовлено саморозвитком, самоорганізацією і взаємозв'язком з іншими регіональними системами. Типи зв'язків визначено принципами, на підставі яких підсистеми об'єднано в єдину систему. Таким чином, система продовольчої безпеки регіону – це система взаємозв'язаних підсистем, яка має за мету стабільне, достатнє і доступне забезпечення населення продовольством, і структурована за функціональним, організаційним, ресурсним і технологічним принципом. Стабільне функціонування системи продовольчої безпеки регіону потребує наявності адекватного організаційно-економічного механізму, тобто взаємодії всіх елементів цієї системи з властивими специфічними формами і методами впливу, що дозволяє досягнення головної мети системи. Побудова організаційно-економічного механізму

забезпечення продовольчої безпеки регіону враховує принцип соціально-економічної інтеграції. Відповідно до системного підходу цей механізм представлено як сукупність організаційної, економічної, соціальної і технологічно-екологічної підсистем, у яких присутні державні, міжрегіональні і регіональні механізми розвитку. Регіональний аналіз показав, що Одеська область належить до аграрно-промислових регіонів і має величезний потенціал для гарантування продовольчого забезпечення власного населення і населення інших регіонів України. Подальші дослідження передбачають необхідність розробки стратегії і організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки Одеського регіону.

Література

1. Лукінов І. І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І. І. Лукінов // Економіка АПК. – 2001. – № 4. – С. 33.
2. Саблук П. Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. / П. Т. Саблук // Економіка України. – 2002. – № 5 (478). – С. 54–61.
3. Ушачев І. Г. Развитие аграрной реформы и обеспечение продовольственной безопасности России / И. Г. Ушачев // Круглый стол по вопросам продовольственной и аграрной политики. – 1996. – № 1. – С. 19.
4. Алтухов А. И. Национальная продовольственная безопасность: проблемы и пути их решения / А. И. Алтухов. – Москва: Издательство ФГУП «ВО Минсельхоз России», 2006. – С. 4.
5. Дубовцева Т. Г. Организационно-экономический механизм обеспечения продовольственной безопасности: автореф. дис. на соискание наук. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Т. Г. Дубовцева; Алтайский государственный аграрный университет. – Барнаул, 2000. – 20, [1] с., включ. обл.: ил. – С. 18–19.
6. Бинатов Ю. Г. Экономика, организация и управление АПК / Ю. Г. Бинатов, М. А. Коробейников. – Москва: Агропромиздат, 1989. – 192 с.
7. Всеволожский Ю. В. Управление АПК / Ю. В. Всеволожский, Ф. В. Зиновьев, М. Л. Лишанский. – Москва: Агропромиздат, 1987. – 174 с.
8. Кисилев В. И. Организация и планирование народнохозяйственного агропромышленного комплекса / В. И. Кисилев. – Москва: Наука, 1979. – 224 с.
9. Тихонов В. А. Агропромышленный комплекс: пропорциональность развития / В. А. Тихонов, М. Л. Лезина. – Москва: Знание, 1986. – 217 с.
10. Серков А. Ф. Индикативное планирование в сельском хозяйстве / А. Ф. Серков. – Москва: Информагробизнес, 1996. – 161 с.
11. Войтов А. Г. Фундаментальная экономика / А. Г. Войтов. – Москва: Знание, 1998. – 500 с.
12. Бурков В. Н. Теория активных систем и совершенствование хозяйственного механизма / В. Н. Бурков, В. В. Кондратьев, В. В. Цыганков, А. М. Черкашин. – Москва: Наука, 1984. – 270 с.
13. Економічна теорія: Політекономія / [за ред. Базилевич В.Д.]. – Київ: Знання-Прес, 2008. – 720 с.
14. Проблемы совершенствования хозяйственного механизма / [под ред. Е.А. Егизаряна.]. – Москва: Издательство МГУ, 1986. – 158 с.
15. Кушнирєцька О. В. Теоретичні підходи до визначення суті організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком регіону / О. В. Кушнирєцька, О. М. Демидюк // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 63–69.